2
Aanbieding van de verantwoordingsstukken over het jaar 2019

Aan de orde is **de aanbieding van de verantwoordingsstukken over het jaar 2019**.

De **voorzitter**:
Aan de orde is de aanbieding van de verantwoordingsstukken over het jaar 2019. Ik heet de minister van Financiën en de president van de Algemene Rekenkamer van harte welkom. Daarnaast heet ik van harte welkom de overige leden van het college van de Algemene Rekenkamer, mevrouw Giskes en de heer Irrgang, inderdaad met een mondkapje, en de directeur-generaal van het Centraal Bureau voor de Statistiek, de heer Kroese.

Ik geef eerst het woord aan de minister van Financiën. Gaat uw gang.

Minister **Hoekstra**:
Mevrouw de voorzitter.

"Ik trek mij terug en wacht.
Dit is de tijd die niet verloren gaat:
iedre minuut zet zich in toekomst om."

Het zijn de beginregels uit het gedicht Eb van de Nederlandse dichteres Vasalis. Ze roepen herinneringen op, in de bijzondere en bizarre tijd die wij nu als land, maar natuurlijk ook wereldwijd doormaken. Voor sommigen zal het voelen alsof we in de wachtstand staan. Het openbare leven ligt voor een belangrijk deel stil en de bedrijvigheid staat in sommige sectoren op pauze, terwijl het in andere sectoren drukker is dan ooit. We werken met elkaar zo veel mogelijk thuis. We houden afstand en vermijden drukte. Tegelijkertijd tikt de tijd door.

Op Verantwoordingsdag, de derde woensdag van mei, zetten we de tijd even terug. We kijken naar de stand van de economie en de besteding van de overheidsfinanciën in het voorafgaande jaar. Vandaag ziet deze dag er anders uit dan anders. Dat is niet alleen omdat de aanwezige leden van uw Kamer onderling afstand houden en in kleinere bezetting bij elkaar zijn, maar ook omdat de staat van de financiën in 2019, bekeken door de bril van 2020, bijna tot enige weemoed stemt. Wie had immers eind 2019 of zelfs begin 2020 kunnen bedenken in welke situatie we ons nu zouden bevinden? Ik in ieder geval niet.

Toen ik gevraagd werd om minister van Financiën te worden, heb ik me natuurlijk nog eens verdiept in mijn voorgangers: Ruding, Kok, Zalm en anderen. Wat hadden zij meegemaakt op deze post? En ik dacht natuurlijk aan Wouter Bos, die tijdens de bankencrisis in 2008 rigoureuze maatregelen moest nemen die voor een enorme omslag in de begroting hebben gezorgd. De huidige periode van hoogconjunctuur leek te voorzien in een geheel andere ambtstermijn, maar wat er de afgelopen maanden op ons allemaal is afgekomen, is ongekend. Het is sneller, heftiger en ingrijpender dan alles wat we op financieel-economisch gebied sinds de oorlog hebben meegemaakt. Wouter Bos stuurde me hier zelfs een appje over. Hij schreef: "Ik ben mijn record kwijt. Tot nu toe was ík de minister van Financiën die de schuld het hardste liet stijgen." Dat is natuurlijk een twijfelachtige eer, die tegelijkertijd ook een grote verantwoordelijkheid schept.

Vandaag blikken we terug. Die terugblik op 2019 stemt gelukkig enigszins positief. Want wat zien we over de stand van het land in het Financieel Jaarverslag van het Rijk dat ik uw Kamer vandaag aanbied? De economie groeide voor het zesde jaar op rij. De werkloosheid bleef historisch laag. Door verdere toename van het aantal vacatures bereikte de krapte op de arbeidsmarkt een recordhoogte. Er was wederom sprake van een overschot op de begroting. De overheidsschuld daalde verder naar 48,5% van het bbp. Je zou natuurlijk kunnen zeggen "het zijn maar cijfers", maar het zijn wel cijfers die ons helpen, juist bij de crisis van vandaag. Door in goede tijden de schuld te laten dalen, hebben we buffers opgebouwd voor de mindere tijden waarin we ons nu bevinden. Het geeft ons de mogelijkheid om de ergste schokken voor de economie op te vangen. Tegelijkertijd weten we helaas dat Verantwoordingsdag 2021 een geheel ander beeld zal geven. Een recessie is onvermijdelijk.

Mevrouw de voorzitter. Ik zei het zojuist: in 2019 was er wederom sprake van een overschot op de begroting. Maar dat betekent niet dat we vorig jaar op de centen hebben gezeten, integendeel. We hebben volop geïnvesteerd in onze samenleving, bijvoorbeeld in sectoren als veiligheid en onderwijs. 2019 was ook het jaar waarin we het Klimaatakkoord en het pensioenakkoord hebben afgesloten: belangrijke mijlpalen waarmee we een goed pensioen en een leefbare planeet ook voor komende generaties in het vizier hebben. Aan dat perspectief op goede voorzieningen blijven we werken. De tijd tikt immers door. Iedere minuut zet zich in toekomst om.

Mevrouw de voorzitter. Vandaag legt het kabinet verantwoording af. De Algemene Rekenkamer heeft zoals elk jaar onderzoek gedaan naar de rechtmatigheid van de overheidsbestedingen en ook dit jaar constateerden zij, zoals altijd, plussen en minnen. Het is natuurlijk verleidelijk om daar nu al op in te gaan, maar dat is allereerst aan de president van de Rekenkamer. Hij zal hierna een uitgebreide toelichting geven op de bevindingen voor dit jaar. Ik ben hem en zijn collega's zeer erkentelijk voor hun kritische en constructieve bijdrage, die zo'n belangrijke rol vervult in ons democratische proces. Hierbij alvast de belofte dat mijn collega's in het kabinet en ik elkaar in 2020 scherp blijven houden op het belang van rechtmatige bestedingen, zeker met het oog op de diverse noodmaatregelen die nu aan de orde zijn. We werken met de hele overheid hard aan een spoedige en rechtmatige invoering ervan.

Mevrouw de voorzitter. Voor sommigen in ons land zorgt het doortikken van de tijd van dichteres Vasalis voor angst. Angst om het inkomen. Angst om het contract. Angst om het voortbestaan van het eigen bedrijf. Tegen hen zou ik willen zeggen: we zullen de economische uitdagingen samen aangaan. Dat betekent niet dat iedereen er zonder kleerscheuren vanaf zal komen, verre van zelfs. Maar het betekent wel dat de overheid met steunmaatregelen de getroffen mensen, bedrijven en sectoren zo goed mogelijk zal blijven ondersteunen. Zo werken we gezamenlijk aan een betere toekomst.

Voor nu is het mijn eer en genoegen om het Financieel Jaarverslag van het Rijk 2019 aan te bieden met daarin uitgebreid tekst, beeld en cijfers bij de korte samenvatting die ik u zojuist gaf. Ik verheug me op het debat hierover met uw Kamer volgende week. Ik zal het aanbieden van de stukken in lijn met het protocol proberen te doen.

Dank u wel, voorzitter.

(De Kamerbode overhandigt het jaarverslag aan de voorzitter.)

De **voorzitter**:
Dank u wel. Het is voorzien van een mooi, oranje strikje, zoals het hoort.

Dan is nu het woord aan de president van de Algemene Rekenkamer, de heer Visser.

De heer **Visser**:
Voorzitter. Dat we hier staan, zegt veel over het gewicht dat we toekennen aan democratische waarden. De Hoge Colleges van Staat stellen in een gezamenlijke verklaring: "Juist in moeilijke tijden moeten hoogwaardige advisering, grondige openbare beraadslaging en besluitvorming, effectieve controle op de verantwoording van besteding van publieke middelen en adequate beoordeling van de zorgvuldigheid en de rechtmatigheid van overheidshandelen onverminderd worden gegarandeerd." Hoogwaardig, grondig, effectief, adequaat, ook wanneer de nood hoog is.

De medewerkers van de Algemene Rekenkamer en de ambtenaren van de departementen hebben de afgelopen maanden onder bijzondere omstandigheden doorgewerkt, opdat uw Kamer op het afgesproken tijdstip de verantwoording kan ontvangen. Ik wil hen namens het college van de Algemene Rekenkamer daarvoor danken.

De minister wees in zijn schriftelijke reactie op ons onderzoek op het belang van goede samenwerking in de huidige tijd van crisis. Hij citeert de Rotterdamse filosoof Erasmus: "Afstand scheidt enkel de lichamen, niet de geesten". In de tijd dat Erasmus als onbekende jongeling naar het gymnasium in Gouda ging, werden de Nederlandse gewesten bestuurd door de Bourgondiërs. De ambitieuze hertog Karel moderniseerde het landsbestuur en centraliseerde de macht in Brussel. Ook de Rekenkamer verhuisde mee. Die centralisatie van macht en het verlies van zelfbestuur waren tegen de zin van de Nederlanders. Toen hertog Karel onverwacht overleed, was zijn dochter Maria de erfgename van een groot en welvarend rijk. Maar er waren kapers op de kust. Daar maakten de gewesten, verenigd in de Staten-Generaal, handig gebruik van. Ze wilden Maria wel erkennen als vorstin, maar alleen onder strikte voorwaarden. Noodgedwongen sloot Maria een verbond met de Staten-Generaal. Afgesproken werd dat belastingen alleen mochten worden geheven wanneer de Staten-Generaal daar eerst toestemming voor hadden gegeven. Die wilden weten hoeveel en waarvoor. Over de besteding legde Maria verantwoording af. Deze en andere afspraken werden op papier gezet. Dat was het zogenoemde Groot Privilege, waarin in 1477 het principe werd verankerd waar we vandaag over spreken: geld innen en uitgeven mag pas na toestemming van de Staten-Generaal. En de Staten-Generaal krijgen informatie die gecontroleerd wordt door de Rekenkamer.

Voorzitter. Dit is meer dan een leuke anekdote. Het is deze uitruil die al eeuwen aan de basis ligt van onze parlementaire democratie. Het is dit principe dat ons ook vandaag, bijna 550 jaar later, weer samenbrengt: geld in ruil voor informatie.

Voorzitter. De vraag is wat ons oordeel is bij die uitruil in 2019. Helaas gaat de goedkeuring van de jaarrekening dit keer gepaard met een serieuze kanttekening, want voor het eerst sinds lange tijd wordt de tolerantiegrens van 1% verplichtingen op de rijksrekening overschreden. Ik licht er twee opvallende oorzaken uit.

Het Rijk heeft in 2019 aandelen verworven in een luchtvaartonderneming op een wijze die wij als onrechtmatig kwalificeren. Het parlement is vooraf niet geïnformeerd over de aankoop en dus niet in de gelegenheid gesteld zijn budgetrecht uit te oefenen.

Het Rijk heeft daarnaast voorschotten betaald aan de NAM, waarbij onduidelijk is wat de hoogte van het bedrag bepaalde en wat daarvoor de tegenprestatie is. Die onzekerheid voldoet niet aan de vereisten voor rechtmatigheid. Daarnaast is bij zes jaarrekeningen de tolerantiegrens van 2% overschreden.

Rechtmatigheid is een serieuze zaak. Overschrijding van de tolerantiegrens is ernstig. We hebben echter goedkeuring verleend omdat we ook rekening houden met het feit dat het parlement achteraf de uitgaven aan de aandelenverwerving met een suppletoire begroting heeft gesanctioneerd. Want het antwoord op de vraag of nood wet breekt, is aan u.

Voorzitter. De uitruil van geld en informatie moet niet alleen tijdig vooraf plaatsvinden, maar ook achteraf compleet zijn. We constateren dat dit op onderdelen beter kan. Zeker bij de aanpak van nieuwe vraagstukken geldt: beter ten halve gekeerd, of bijgesteld, dan ten hele gedwaald. Neemt u de tijd voor ons onderzoek naar aardgasvrije wijken, onderdeel van de energietransitie. Het begint met concrete doelen. Daarvoor wordt geld vrijgemaakt. Gaandeweg veranderen de doelstellingen zonder dat u daarover goed wordt geïnformeerd. Er is nu circa 150 miljoen uitgegeven aan het programma, maar slechts enkele woningen zijn daardoor aardgasvrij.

We dachten begin maart dat onze hoofdboodschap zou zijn: parlement, let op uw zaak; bewaak uw budgetrecht en zorg dat u tijdige en complete informatie ontvangt. Maar de inkt van de jaarverslagen was nog niet droog of de volksgezondheid noopte tot drastische maatregelen. Uw gesprek met het kabinet gaat nu niet meer om het vergroten van invloed in een enkele luchtvaartonderneming. Het gaat nu om het voortbestaan van ondernemingen, bedrijfstakken, hele sectoren van de economie. Het gaat om honderdduizenden banen en vele miljarden euro's, in Nederland en in de EU. Welvaart en welzijn van miljoenen mensen staan op het spel. Wellicht vraagt u zich af wat de relevantie van de jaarrekeningen en de verantwoording over 2019 nog is. "Rechtmatigheid" klinkt misschien technocratisch in barre tijden. Het begrip "tijdigheid van informatie" heeft nu een andere betekenis. U en het kabinet moeten immers snel

handelen. En wat gisteren snel was, is momenteel traag. Daar wil ik dit tegenover zetten. De verankering van een democratie in wetten en regels, zoals het budgetrecht en de informatieplicht, is er juist op gericht om een zekere traagheid te institutionaliseren. Traagheid is een democratische deugd omdat het ruimte schept voor deliberatie. Het moet overhaast handelen voorkomen. Afspraken moeten duidelijk zijn.

Ik neem u mee naar 2008, de financieel-economische crisis. De Amerikaanse minister van Financiën Hank Paulson bepleit bij het Congres bijna ongelimiteerde bevoegdheden om in te grijpen in de economie. In een gesprek met de leider van de senaat, Harry Reid, vraagt Paulson om directe toewijzing van deze bevoegdheden. Maar Reid zegt: Congress doesn't do anything immediately. De parlementariër zegt niets per ommegaande te doen, tot wanhoop van de minister, die urgente problemen heeft op te lossen. Het bestuur heeft haast en wil snel handelen. Begrijpelijk, of toch niet? Wellicht dacht hij aan Albert Einstein, die zei dat als de wereld binnen een uur zou vergaan, hij 55 minuten zou nemen voor de analyse en 5 minuten voor de uitvoering.

Voorzitter. Het is aan u hoe u de tijd indeelt. Het is wat ons betreft de vraag of nood wetten breekt of dat nood juist om wetten vraagt. De uitruil tussen regering en Staten-Generaal is het kloppend hart van de parlementaire democratie. Democratische instituties zorgen voor een zekere traagheid. Maar die vertraging zorgt ook voor betere besluitvorming en meer doordachte beslissingen, zodat uiteindelijk effectief en rechtmatig wordt gehandeld.

Voorzitter. U verwacht nu dat ik u een dikke stapel met 24 rapporten overhandig. U knikt ja. Maar ik sta hier met lege handen. Het gedwongen thuiswerken heeft namelijk alles gedigitaliseerd. Er is niets op papier gezet. Ik geef u daarom iets anders, namelijk een kopie van het Groot Privilege, waarin voor het eerst werd vastgelegd dat de Staten-Generaal eerst toestemming moeten geven voordat het bestuur aan de slag gaat. Meer dan 500 jaar oud, maar nog steeds actueel. Let op uw saeck!

En ook de overhandiging gaat volgens protocol.

(De president van de Algemene Rekenkamer overhandigt de kopie van het Groot Privilege aan de Voorzitter.)

De **voorzitter**:
Kijk! Dat is heel mooi. Dank u wel.

Ik dank de minister van Financiën en de president van de Algemene Rekenkamer voor de aangeboden stukken inzake de verantwoording over de rijksbegroting 2019. Het doet mij deugd dat de Kamer ook dit jaar, ondanks de coronacrisis, voor de 21ste keer op de derde woensdag in mei de verantwoordingsstukken van alle ministers in ontvangst neemt plus de rapporten van de Algemene Rekenkamer die daarop betrekking hebben. Helaas hebben wij — ik zie de heer Snels en ik zie de heer Sneller — deze dag niet kunnen openen met het traditionele gezamenlijke ontbijt en kan ook de V100, waarvoor wij 100 jonge wetenschappers hadden willen uitnodigen, dit jaar niet doorgaan. Maar misschien kan dat volgend jaar wel; wie weet?

Vandaag is ook de Monitor Brede Welvaart, die onder coördinatie van het CBS wordt opgesteld, voor de derde keer aan de Kamer aangeboden. De erkenning dat economie en welvaart, in de woorden van de ons onlangs ontvallen econoom Arnold Heertje, meer is dan de prijs van een oliebol, heeft zich hiermee ook in de verantwoordingscyclus verankerd. Ik verwacht dat de Monitor Brede Welvaart samen met de verantwoordingsstukken van het kabinet en de rapporten van de Algemene Rekenkamer een goede basis zullen vormen voor het Verantwoordingsdebat. Het Verantwoordingsdebat staat gepland voor volgende week woensdag 27 mei 2020. In de weken daarna worden de afzonderlijke jaarverslagen in de commissies behandeld, soms schriftelijk, soms mondeling en fysiek, zoals jullie dat ook graag zouden willen. De afrondende besluitvorming over de jaarverslagen en de slotwetten alsmede het verlenen van decharge voor het door de ministers gevoerde financiële beheer in 2019 is voorzien in de laatste vergaderweek voor het aanstaande zomerreces. Ik vertrouw erop dat de vandaag gepresenteerde rapporten behulpzaam zullen zijn bij de beoordeling van het in 2019 gevoerde beleid. Nogmaals, heel veel dank voor jullie aanwezigheid en het aanbieden van de verantwoordingsstukken. Ook dank aan de Kamerleden.

Ik schors de vergadering nu tot 11.00 uur.

De vergadering wordt van 10.36 uur tot 11.02 uur geschorst.